

Чернівецький державний університет
ім. Ю.Федьковича

На правах рукопису
УДК: 947.785 "1918-1940"

ПІДДУБНИЙ ІГОР АНДРІЙОВИЧ

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ТА КУЛЬТУРНЕ
ЖИТТЯ
УКРАЇНЦІВ БУКОВИНИ
МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ
(1918-1940 рр.)**

07.00.01 - Історія України

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Чернівці - 1996

04 (477)

АВ 36.507

Дисертація є рукописом.

Робота виконана на кафедрі
Чернівецького державного

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00743956 (Y)

Наукові керівники:

Реєнт Олександр Петрович,
доктор історичних наук;
Ботушанський Василь Мефодійович,
кандидат історичних наук, доцент.

Офіційні опоненти:

Брицький Петро Павлович,
доктор історичних наук, професор;
Григоришин Сергій Ілліч,
кандидат історичних наук, завідуючий
Чернівецьким відділом Інституту світової
економіки і міжнародних відносин
НАН України

Провідна організація - Ужгородський державний
університет

Захист відбудеться "24" січня 1997 р.
о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради
Д.07.01.02 в Чернівецькому державному університеті
ім. Ю.Федьковича
(274000, м.Чернівці, вул.Кафедральна, 2 (14 корпус).

З дисертацією можна ознайомитись в Науковій
бібліотеці Чернівецького державного університету
(274000, м.Чернівці, вул. Л.Українки, 23)

Автореферат розіслано "23" з'ясує 1996 р.

Вчений секретар
спеціалізованої ради

І.В.Жалоба

Загальна характеристика роботи.

Актуальність теми. Міжвоєнний період в історії Європи займає досить важливе місце, оскільки внаслідок Першої світової війни та нового поділу світу в Центральній та Південно-Східній Європі виникли нові та змінили кордони існуючі держави. До складу Румунії внаслідок агресивних дій останньої, були включені території із значним числом нерумунського населення, яке, незважаючи на його переважаючу чисельність в окремих приєднаних провінціях (як, наприклад, Буковина), рахувалося національною меншиною в державі. Насильницьке включення української частини Буковини до Румунії викликало численні протести з боку урядів Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки. Падіння останніх та зміщення позицій Української радянської держави перевело проблему Буковини у новий ранг і давало змогу радянському керівництву втручатися у внутрішні справи сусідніх держав, мотивуючи це захистом прав українців, наголошуючи неодноразово на етнічній близькості населення Північної Буковини та Бессарабії з населенням Радянської України. Участь комуністичних організацій у боротьбі за дані території були підставою для уряду королівської Румунії проводити на зайнятих територіях досить жорстку політику переслідування комуністичного руху. Останнє супроводжувалося переслідуванням українських національних організацій з використанням поліцейного апарату.

Хоча в королівській Румунії переслідувалася діяльність окремих політичних організацій та порушувалися свободи особистості, але наявність ряду політичних партій, що діяли протягом 1918 - 1938 рр. дозволяє стверджувати, що в Румунії існував певний рівень демократії у суспільстві (1). Саме в політичній системі, в якій були можливі порушення прав особистості, існували та діяли політичні партії, в тому числі й ті, що представляли інтереси національних меншин та національні культурологічні товариства, активність яких залежала від внутріполітичних обставин. За таких умов політична та культурологічна діяльність перепліталися і часом складала єдину систему, що дозволяла охопити роботою значну групу населення.

Дослідження діяльності політичних партій дає можливість зрозуміти орієнтацію населення краю в залежності від зміни його соціального та матеріального становища. Крім того, саме методи ведення роботи політичними організаціями є свідченням рівня демократії у суспільстві, а програмні положення діючих партій підтверджували вимоги уряду до діяльності політичних партій та потреби тих груп населення, інтереси яких представляли політичні партії. Проте в дійсності характер політичної влади в Румунії, методи та напрямки діяльності урядів визначали інтереси обмежених кіл, що відображалось на стані краю. Загалом демократія в Румунії міжвоєнного періоду мала обмежений характер, що проявлялося у недотриманні проголошених конституцією прав і свобод особистості, переслідуванні діяльності організацій національних меншин,

(1) - Про проблеми політичної свободи див.: Ясперс К.

Смысл и назначение истории.- М.: Политиздат, 1991.- С.171-183.

неспроможності політичних партій виконувати свої програмні положення.

В нинішніх умовах відродження та розвитку багатопартійної політичної системи в Україні та вибору подальших шляхів її розвитку висвітлення політичних систем, що існували в минулому може бути корисним з огляду на необхідність врахування всіх особливостей політичного та громадського життя в ряді країн Європи у міжвоєнний період, що може допомогти уникнути ряду помилок в урядовій політиці стосовно партій різних напрямків та груп національних меншин.

Предметом дослідження в роботі стали ідейно-політична, організаційна діяльність політичних партій, культурно-просвітницька та мистецька діяльність українських товариств Буковини міжвоєнного періоду.

Об'єктом дослідження є комплекс документальних джерел, які стосуються політичних партій та українських культурно-просвітницьких, студентських, спортивних та музичних товариств Буковини міжвоєнного періоду.

Хронологічні рамки дослідження визначені періодом перебування всієї Буковини у складі Румунії, початком якого є 1918 р. (жовтень-листопад), як час розпаду Австро-Угорщини, намагання створити українську державність та окупації краю королівською Румунією, а кінечним рубежем виступає 1940 р. (червень), після якого Північна Буковина ввійшла у склад Української РСР.

Ступінь наукової розробки теми. Питання політичного та громадсько-культурного життя міжвоєнного періоду розглядалися в ряді історичних досліджень. В румунській історіографії міжвоєнного періоду основну увагу автори приділяли висвітленню питання приєднання Буковини до Румунії. Серед праць цього періоду найвідомішими є дослідження І.Ністора, який у ряді збірок, статей та монографій сформував точку зору на події “великого об'єднання”, яка в основному відображала і урядову точку зору. Так, у роботі “Історія Буковини” І.Ністор намагається утвердити думку про демократичний характер включення Буковини до складу Румунії, висвітлити цей акт як поступову інтеграцію краю до складу Румунії в адміністративному, політичному, культурному плані. Намагаючись закріпити свої твердження, І.Ністор запевняє, що з проголошенням конституції 29 березня 1923 р. завершився процес створення унітарної румунської держави (2). Ідея “єдності румунських земель” висвітлена і в ряді інших праць даного історика, який всіляко захищав акт агресії королівської Румунії проти Західноукраїнської держави, виступав проти створення незалежної Української держави. В іншій роботі “Українська проблема в світлі історії”, обгрутовуючи “право” Румунії на всю Буковину, цей історик запевняє читача, що українці були байдужі до долі краю та наголошує, що уряд Української Народної Республіки визнав кордон між Румунією та Україною по р.Дністру, чим підтвердив відмову від Буковини. Ідеї підтвердження “румунського характеру” Буковини, обгрунтування “історичного права” Румунії на цей край знайшли відображення і в інших роботах І.Ністора.

Загалом І.Ністор в своїх працях виробив погляд на історичне минуле

(2) - Nistor I. Istoria Bucovinei. (Editie si studiu biobibliografic de S.Neagoe).- Bucuresti: Humanitas, 1991.

Буковини, який був властивим для румунської історіографії міжвоєнного періоду. В його основу було покладено доведення виключного права Румунії на цю територію при запереченні автохтонності українського населення з метою виправдання політики захоплення української частини краю.

Сучасні йому історики також підтверджували положення про "румунський характер" Буковини, "право" Румунії на володіння усім краєм. Типовими є в цьому плані дослідження Т.Белана, який обстоював історичне право румунів на всю Буковину, зокрема в роботі "Буковина в роки світової війни". Близькими до поглядів Т.Белана були й твердження К.Кіріцеску.

В румунській історіографії соціалістичного періоду питання "великого об'єднання" піднімалися такими істориками як В.Лівяну, І.Попеску-Пуцурь, М.Мушат, І.Арделяну, Г.Захарія, Д.К.Джуреску. Загалом всі ці історики зображували присєднання Буковини до Румунії як позитивний акт, що завершив створення унітарної румунської держави, але подавали його з позицій класової боротьби.

Ряд істориків цього періоду зосередили свою увагу на дослідженні питань соціальних взаємин, класової боротьби в суспільстві, діяльності комуністичних та робітничих організацій, політичних партій, що протистояли комуністичній партії, що загалом зумовило наявність значної кількості праць з питань комуністичного та робітничого руху. Серед робіт цього напрямку найважливішими є дослідження Е.Соня та Г.Соня, К.Кушнір-Міхайлович, Т.Джеорджеску, І.Скурту, К.Петкулеску, О.Матикеску, М.Стенеску, Г.Попа. Висвітленню питань переломної для Румунії доби: зокрема Першої світової війни, переходу до тоталітарного режиму, було присвячено роботи К.Нуцу, Ф.Неделку та А.Саву (3).

Наприкінці 80-х - початку 90-х років в румунській історіографії збільшилося число праць, присвячених питанням створення унітарної румунської держави, в яких події "великого об'єднання" подавалися як народна революція, заперечувалося пригнічення національних меншин в Румунії, а сама румунізація подавалася як рероманізація українізованих румунів (4). До робіт цього ряду належать дослідження І. Калафетяну, Ш.Паску, Н.Чобану, І.Скурту, М.Грігоровіци, Х.Хофбауера та В.Романа.

Загалом, праці румунських істориків дають змогу зрозуміти політичне життя Румунії, визначити умови діяльності політичних партій у загальнорумунському політичному просторі, а також виділити ті дані про становище Буковини, які вміщені у румунських архівах і дозволяють розширити межі бачення політичної та культурної ситуації в краї.

Для загальної характеристики міжвоєнного періоду, стану економіки, політичного життя Румунії не втратили свого значення також праці радянських істориків. Серед них монографії О.О.Язькової, М.Д.Ерещенко, М.І.Лебедева, А.А.Шевякова, в яких на значному документальному матеріалі викладено історію

(3) - Savu Al.G. Dictatura regala. 1938-1940.- Bucuresti: Editura politica, 1970.

(4) - Pascu S. The making of the Romanian unitary national state. 1918.- Bucuresti: Editura Academiei Republicii Socialiste Romania, 1989.

Румунії міжвоєнного періоду, що дозволяє використовувати дані праці для відтворення загальної картини політичної та економічної ситуації в Румунії.

Питання історії Румунії та Бессарабії розкривалися у дослідженнях молдавських істориків, які основну увагу приділяли класовій, національно-визвольній боротьбі, стану економіки Румунії та Бессарабії, стану культури останньої, дипломатичним стосункам Румунії та СРСР.

Окремо необхідно виділити дослідження С.Канюка та Г.Піддубного, які з'явилися в кінці 20 - 30 роках. Так, у дослідженнях Г.Піддубного було розкрито складне становище українців на Буковині, піддано критиці уряд Румунії за румунізаторську політику. У своїх роботах автор неодноразово наголошував на українському характері краю, бажав його бачити у єдиній українській державі, якою вважав Радянську Україну. В праці С.Канюка було підкреслено автохтонність українців на Буковині, наголошено на єдності всіх українських земель та зроблено висновок, що лише Радянська Україна може об'єднати всі українські землі в єдиній державі.

Питання становища Буковини міжвоєнного періоду, боротьби мешканців краю проти окупації, національно-визвольної боротьби українців розкривалися у роботах К.Г.Ципка та І.І.Компанійця.

В 70 - 80-і роки число праць з історії західноукраїнських земель, в тому числі й з історії Буковини, значно збільшилося. Було видано ряд колективних монографій, які розкривали історичну долю всіх західноукраїнських земель та історію Буковини, доводили, що українці Буковини, усвідомлюючи єдність з українським народом, постійно боролися за возз'єднання з Україною та створення єдиної держави (5).

Питанням діяльності комуністичної організації Буковини були присвячені роботи В.М.Курила. В них розкрито умови, в яких діяли комуністичні організації в краї, подано особливості робітничого та селянського руху на Буковині міжвоєнного періоду, встановлено періодизацію комуністичного руху.

В зарубіжній українській історіографії існує ряд праць, присвячених питанню історії краю, його місця в міжнародних договорах, найважливішою серед яких є праця "Буковина, її минуле і сучасне". По суті в ній відображено не лише історію Буковини, але й досліджено ряд мовознавчих, народознавчих питань, подано історію діяльності українських товариств, тобто загалом синтезовано в праці найголовніші сторони життя українців Буковини з метою довести, що Буковина завжди зберігала та відстоювала свій український характер, а українці краю усвідомлювали свою єдність з Україною. В цій же роботі вміщено і розділ, написаний Д.Квітковським, в якому викладено історію політичного руху на Буковині, дано кваліфікований аналіз діяльності різних політичних груп міжвоєнного періоду та особливо наголошено на збереженні серед українців ідеї Соборної України.

З нових позицій вітчизняні історики нині оцінюють і події Буковинського

(5) - Нариси з історії Північної Буковини. (Ботушанський В.М., Глуговський А.М., Гриценко І.А., Компанієць І.І. та ін.).- К.: Наук.думка, 1980.

народного віча 3 листопада 1918 р., подаючи справжню, несфацьшовану історію тих подій, які є вирішальними у долі української частини Буковини, підкреслюють демократичний та мирний характер тих перетворень, які були розпочаті на Буковині, але були перервані збройним втручанням Румунії (6). Ці події є визначальними для розуміння всього політичного життя українців Буковини міжвоєнного періоду.

Загалом в усіх працях румунських, радянських, українських дослідників піднімалися окремі питання діяльності політичних партій, однак досі не було цілісної праці, яка б розкрила діяльність більшості крайових партійних організацій в їх розвитку. Тому вивчення політичної ситуації в краї, дослідження методів діяльності політичних партій, громадських організацій та наслідків цієї діяльності складає основну частину даної роботи.

Методологічною основою дисертації є принципи об'єктивності та історичності. У розкритті завдань дисертації автор використовував конкретно-історичний та тематико-хронологічний методи, що дозволяє розкрити діяльність політичних та громадських організацій досліджуваного періоду. Виділення окремих політичних партій дозволяє вивчати особливості політичного процесу міжвоєнного періоду в загальному та діяльності українських політичних груп, зокрема. Одночасно це дає змогу розглядати політичний рух на Буковині як своєрідну систему, що включилася у загальнорумунське політичне життя, модернізуючись відповідно до обставин та зберігаючи свої особливості.

Мета роботи полягає в тому, щоб об'єктивно показати політичне життя українців Буковини через висвітлення діяльності політичних організацій, участь в яких брали представники даної національної групи, розкрити зв'язок окремих політичних подій крайового рівня з подіями загальнорумунського політичного життя та дослідити на основі становища українців рівень громадсько-культурного життя останніх.

Завданнями дисертації є:

- розглянути в загальному умови та обставини, за яких Буковина та Бессарабія потрапили до складу королівської Румунії, висвітлити економічний стан краю та матеріальне становище його населення, як умови для розвитку діяльності політичних організацій;

- розкрити в цілому процес політичного життя в краю міжвоєнного періоду та участь в ньому українців;

- вивчити зміст діяльності політичних партій, роль та місце в ній українського населення краю, причини розпорошеності його між різними політичними партіями;

- дослідити багатогранність культурно-громадського життя, показати засоби, якими члени культурних товариств та громадських організацій користувалися для здійснення діяльності по збереженню національної самобутності в мові, культурі, традиціях;

(6) - Народне віче Буковини 1918-1993. Документи і матеріали обласної науково-практичної конференції, присвяченої 75-річчю Буковинського народного віча 3 листопада 1918 р., - Чернівці, 1994.

Україно - визначити роль та місце громадсько-політичного життя українців Буковини міжвоєнного періоду в історії українського народу.

Джерельну базу дослідження склали насамперед неопубліковані матеріали Державного архіву Чернівецької області, де зберігаються документи з історії політичного життя краю. Перш за все матеріали нагляду за діяльністю політичних партій, настроями населення містяться у фондах "Секретаріату внутрішніх справ Буковини", "Квестури поліції", "Обласного інспекторату жандармерії" у вигляді повідомлень підрозділів жандармерії про події, що мали місце, звітів про діяльність поліційних властей з аналізом політичного руху в краї. Досить багаті на матеріали з історії політичного руху та громадського життя фонди "Префектури Чернівецького повіту", "Чернівецького повітового трибуналу", "Особливого відділу поліції". Частина документів з Державного архіву вже використовувалася істориками, щоправда цим матеріалам давалося прочитання відповідне засадам радянської історіографії, тому поряд з документами, що вперше вводяться в обіг у вітчизняній історіографії, дасться нове прочитання документам, що вже перебувають у науковому обігу.

Окрему групу документів складають опубліковані джерела, до яких належать збірки документів з історії Буковини, статистичні щорічники міжвоєнного періоду, збірники документів з історії Комуністичної партії Румунії, збірники законів Румунії.

Як джерела виступають періодичні видання, які відображають характер політичного та громадського життя краю, вміщують інформацію про культурне життя українців.

Наукова новизна даної праці полягає в тому, що вона є окремим конкретно-історичним дослідженням політичного та громадського життя українців краю міжвоєнного періоду. Досліджувані питання розглядалися у зв'язку з внутрішньополітичними процесами в Румунії та впливом зовнішньополітичних факторів на політичне життя краю.

Особистий внесок автора у проведенне дослідження полягає у комплексній розробці проблеми з використанням широкої джерельної бази, документів Державного архіву Чернівецької області та буковинської періодики у поєднанні з існуючими історичними розробками. Автором вироблено власну концепцію розвитку політичного та громадського життя українців Буковини, яку викладено в дисертаційному дослідженні та ряді публікацій.

Основні положення, що висувуються на захист:

1. Насильницьке захоплення української частини Буковини королівською Румунією визначило подальший розвиток політичного життя в краї та зміни форм протесту та діяльності політичних організацій. Розвитку політичних подій та росту активності політичних партій сприяли певним чином економічні умови, зокрема економічна криза, яка посилила діяльність лівих організацій.

2. Політичні партії та рухи на Буковині міжвоєнного періоду поділялись на кілька груп: комуністична та соціалістська, реформістська, націоналістична та національно-румунська, між якими були відмінності, але всі вони мали у своєму складі українців. Дане розмежування українців, а також відсутність об'єднувачого фактору не дали змоги створити на Буковині єдину українську

політичну організацію.

3. Політичні партії змінювали форми та методи своєї діяльності у відповідності до змін урядів та урядової внутрішньої політики, пристосовуючись до цих умов з метою збереження організаційної структури, чисельності електорату, досягнутих позицій в законодавчих та виконавчих органах країни.

4. Рівень громадсько-культурного життя залежав від активності політичних партій, які мали змогу впливати на діяльність уряду стосовно культурно-просвітницьких організацій.

5. Політичні партії використовували діяльність громадських організацій для формування групи потенційних прихильників.

6. Громадсько-культурне життя українців перебувало під постійним контролем з боку поліцейських органів, а невисока активність членів товариств обмежувала можливості товариств виконувати свої статутні завдання.

7. Наявність українського театрального та музичного життя і українських періодичних видань допомогло зберегти національну самобутність українців в умовах посиленої румунізації.

Практичне значення полягає в тому, що дана робота знаходиться на стику різних наукових дисциплін, а саме історії Румунії, України, політології та краєзнавства. Звідси витікає її практична значущість. Матеріали та висновки дослідження можуть бути використані для підготовки узагальнюючих праць з історії політичних рухів, історії України, Буковини, Румунії в новітній час, при читанні загальноісторичних та спеціальних курсів, проведенні семінарських занять з студентами та аспірантами історичних факультетів вузів, а також при побудові історичної частини експозиції Чернівецького краєзнавчого музею.

Основні положення і висновки дисертації обговорені на засіданнях кафедри історії України історичного факультету Чернівецького державного університету ім. Ю.Федьковича. Апробація результатів дослідження здійснена на міжнародних, республіканських, обласних наукових конференціях, матеріали яких опубліковані.

Структура дисертації, її зміст і послідовність викладу матеріалу зумовлені постановкою проблеми, а також метою і завданням дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел і літератури.

Зміст роботи.

У вступі обґрунтовано актуальність, наукову новизну, практичне значення теми, проаналізовано стан її наукової розробки, дано характеристику джерельної бази дослідження, визначено його мету та завдання.

Перший розділ “Соціально-економічне становище Буковини в 20 - 30-х роках” присвячено питанням захоплення Буковини Румунією наприкінці Першої світової війни, заходам, проведеним останньою в галузі промисловості, сільського господарства, становищу працюючих.

Так, в роки Першої світової війни між урядами Антанти велася дипломатична боротьба за поділ Буковини, в ході якої було досягнуто в 1916 р.

угоди між Росією та Румунією, згідно якої участь Румунії у війні на боці Антанти винагороджувалася переданням їй Буковини по р.Прут.

Після розпаду Австро-Угорської імперії створилися умови для створення української державності на Буковині. Остаточне рішення українцями було прийняте 3 листопада 1918 р. на Буковинському народному вічі, де учасники проголосили входження української частини Буковини до складу Західноукраїнської держави та створення української державності в краї. На цьому ж вічі було прийнято й рішення про об'єднання з Україною на перспективу. Збройне втручання Румунії зруйнувало основи української державності на Буковині, порушило територіальний суверенітет Західноукраїнської держави, право українців на самовизначення.

Окупація краю дала змогу прийти до влади Румунській національній раді, яка всупереч волі більшості населення краю ухвалила на Генеральному конгресі Буковини рішення про безумовне прилучення краю до Румунії. Саме ця ухвала, спільно з рішенням зборів в Альба-Юлії 1 грудня 1918 р., стала підставою для румунського уряду вимагати визнання європейськими країнами права Румунії на Буковину та Трансильванію на Паризькій мирній конференції.

Включення до складу Румунії нових провінцій передбачало зміну законодавчих актів цієї держави, і в березні 1923 р. було прийнято нову конституцію, на основі якої були проведені адміністративна та судова реформи, створені нові закони. Власне проведення адміністративних реформ та чергова їх повторюваність були зумовлені намаганнями ліквідувати сліди перебування в краї "чужинців" - німців та українців, хоча останні були автохтонами. Внаслідок кількох адміністративних реформ термін "Буковина", як назва провінції зник наприкінці 30-х років.

У міжвоєнний період змінилися умови промислового та сільськогосподарського виробництва в краї. Вже з 1919 р. румунські банки провели ряд заходів по заснуванню на Буковині своїх філій та встановлення повного контролю за промисловими підприємствами. Входження Буковини до складу Румунії викликало ріст підприємств хімічної та текстильної галузей промисловості, яких перед війною було декілька. Збільшення кількості підприємств текстильної промисловості було викликано необхідністю повніше включити Буковину в загальнорумунський ринок, що і було зроблено.

В сільському господарстві Румунії, безумовно, важливою подією стала аграрна реформа, яка, однак, не виконала своїх завдань, лише поглибила соціальні та національні суперечності в країні. Разом з тим не було створено сильного сільськогосподарського виробництва, заснованого на господарствах з середнім та малим землеволодінням, яке виявилось нездатним вести конкурентну боротьбу на внутрішньому ринку, що приводило до розорення багатьох господарств. За міжвоєнний період не змінилися форми господарювання, що перетворювало сільське господарство на виробництво з низькою продуктивністю праці.

Стан промисловості та сільського господарства відповідно відбивався на становищі працюючих: рівні заробітної плати, зайнятості у виробництві, рівні життя. Матеріальне та соціальне становище були чинниками, які впливали на

політичну орієнтацію жителів краю, примушуючи їх іти за певною політичною партією, які у своїй політичній діяльності поряд з політичними використовували економічні гасла, що відбилося на стані політичного руху міжвоєнного періоду.

Другий розділ “Діяльність політичних партій міжвоєнного періоду на Буковині” містить інформацію про політичне життя краю та діяльність політичних партій різних напрямків у міжвоєнний період.

Окупація Румунією української частини Буковини привела до різких змін у політичній системі краю та діяльності політичних партій. Найкращі умови для розвитку політичної діяльності в краї створилися для румунських політичних партій. Окремі з них виникли як регіональні, наприклад, такою була Демократична партія об'єднання (ДПО), створена 15 вересня 1919 р.. Програмою своєї діяльності ця організація проголосила боротьбу за повну уніфікацію та консолідацію Румунії, при дотриманні буржуазних свобод. Беручи участь у парламентських виборах, ця організація отримала в 1919 та 1922 рр. значну кількість голосів виборців. В січні 1923 р. керівництво ДПО прийняло рішення про входження організації до складу Націонал-ліберальної партії. Практично до 1938 р. ця організація вже діяла в складі загальнорумунської партії, залучаючи до співпраці у ній представників національних меншин (співпрацювали з нею Л.Івасюк, А.Мигасюк, В.Лукинюк, Ю.Шпитко). Загалом ця партія представляла державницькі сили і практично вся її діяльність була спрямована на зміцнення “Великої Румунії”, що робилося і за рахунок денационалізації національних меншин в Румунії, хоча під час парламентських виборів ця партія намагалася порозумітися з українцями лише з метою досягти потрібну кількість голосів.

У міжвоєнний період в Румунії була створена і Цараністська (Селянська) партія, яка відразу завоювала міцні позиції в Старому королівстві, Добруджі та Бессарабії. В 1922 р., після розколу в ДПО групою В.Боднареску було створено Цараністську партію Буковини. В 1923 р. зусиллями К.Кракалії в цій організації було створено українську секцію. В 1926 р. відбулося злиття Цараністської та Національної партій з наступним створенням Націонал-цараністської партії (НЦП), до складу якої 12 грудня 1926 р. увійшла Цараністська партія Буковини.

Нова партія стала найвпливовішою з опозиційних, але лише після смерті короля Фердинанда I та прем'єра І.Бретіану, провідника націонал-лібералів, вона зуміла в 1928 р. прийти до влади. Кінець 20 - початок 30 років був часом піднесення НЦП, але всередині цієї організації також мали місце розколи та виходи з організації. Падіння впливу НЦП спостерігалось і в скороченні числа її членів. Діяльність у складі НЦП українців, зокрема К.Кракалії та Г.Андріяшука по різному оцінювалася сучасниками, але поступове усунення цих осіб від керівництва крайовою організацією та недотримання партією обіцянок стосовно розвитку національних меншин стали причиною остаточного падіння її впливу на українське селянство та зникнення з політичної арени зазначених діячів.

З другорядних партій, які мали свої організації на Буковині, можна згадати Національну партію (Н.Йорги) та Народну партію (А.Авереску), які мали в своєму складі невелику кількість осіб, нечисельний електорат та практично не могли добитися значних успіхів у виборчій та парламентській діяльності.

Діяли на Буковині у міжвоєнний період і націоналістичні румунські партії, організації яких засновувалися в основному у південній частині краю. До них належала Ліга національно-християнського захисту, організація якої була створена на Буковині в 1927 р.. В основу діяльності цієї організації були покладені антисемітські гасла, боротьба проти намагань меншин добитися адміністративної, судової та національної автономії. В 1935 р. Ліга національно-християнського захисту об'єдналася з Національно-аграрною партією та створила Націонал-християнську партію. Ця партія прийшла до влади в грудні 1937 р. лише завдяки особистій волі короля Кароля II. В українських політичних колах Націонал-християнську партію трактували як чорносотенну, шовіністичну, яка прагнула перетворити Румунію на мононаціональну державу.

Близькими до позицій НХП були і позиції "Легіону архангела Михаїла", групи, що виникла у складі ЛНХП, згодом перетворилася на "Залізну гвардію". Очолював організацію К.З.Кодряну. Найбільший успіх вона мала серед румунської молоді - селян, учнів ліцеїв, студентів університету. За характером діяльності це була терористична організація, тому власті переслідували її членів, а в період королівської диктатури її організації були розгромлені на Буковині.

У лютому 1938 р. в Румунії було проголошено королівську диктатуру, а в квітні розпущено всі політичні партії. В грудні було створено Фронт національного відродження, політичну організацію, яка повинна була об'єднати всі соціальні шари суспільства. Проте виконати поставлене перед нею завдання ця напіввійськова організація не змогла.

Крім румунських партій діяли на Буковині і організації партій лівого напрямку. Найвпливовішою з них була Інтернаціональна соціал-демократична партія Буковини, яка мала 5 національних секцій, в тому числі й українську. В своїй діяльності партія орієнтувалася на робітників, спролетаризованих селян, частково - на міщанство та інтелігенцію. Гасла партії торкалися соціальних проблем, питань національних меншин, що давало партії певну популярність. Для реалізації програмних завдань буковинські соціал-демократи співпрацювали з організаціями інших провінцій Румунії і в 1921 р. взяли участь у створенні Федерації соціалістичних партій Румунії, в 1927 р. Соціал-демократичної партії Румунії. Довгий час політичну лінію партії визначав її керівник Я.Пістінер.

З числа лівих соціал-демократів було створено в 1918 р. Комуністичну партію Буковини, яка до 1926 р. діяла як складова КП(б)У. В 1926 р., після злиття з Комуністичною партією Румунії вона була перетворена на крайовий комітет і виконувала розпорядження центрального керівництва. Форми діяльності комуністів були різними, але переслідування поліції змушували цю організацію вести переважно нелегальну діяльність. Це була одна з організацій на Буковині, якій вдалося в основному зберегти свою структуру навіть в умовах королівської диктатури.

Під впливом комуністів в 1929 р. було створено Партію українських пращоючих "Визволення", яка проіснувала до 1934 р. і свою діяльність спрямовувала на боротьбу за соціальне та національне визволення трудящих, возз'єднання Буковини з Радянською Україною, на боротьбу за права

робітників. Саме гасло національного визволення приваблювало до цієї партії українців Буковини, які склали частину її членів.

Українські політичні організації реформістського та правого напрямку були представлені рядом різних організацій. Так, в 1921 р. була створена Українська народна партія, яка мала реформістський характер, але внаслідок зближення з урядовими колами перетворилася на колабораціоністську організацію і досить швидко зникла з політичної арени.

Створювалися й організації, побудовані виключно на діяльності в легальних умовах, але вони не мали змоги розгорнути ширшу діяльність. Навіть відновлена в 1921 р. Українська народно-демократична партія (УНДП) не зуміла досягти успіху у збереженні мінімальних прав українців, а ряд поразок на парламентських виборах змусив цю партію в 1927 р. залишити політичну арену.

Наприкінці 1927 р. члени УНДП взяли участь у заснуванні Української національної партії (УНП), "з метою, щоб ця партія згуртувала всіх свідомих українців до законної боротьби за національні права українського народу в Румунії"(7). Основним гаслом у діяльності партії стало об'єднання всіх демократичних сил українського суспільства. Ця партія намагалася діяти виключно у рамках існуючих законів, борючись за парламентські місця, що характеризувало її як реформістську. Проте якщо на початку своєї діяльності вона ще мала певний успіх, то надалі неспроможність керівництва УНП виконати програмні вимоги стала причиною падіння її впливу. Оскільки більшість її членів склали люди з вагомим суспільним становищем, то навіть після розпуску партії вони намагалися легальним шляхом добитися мінімальних прав для українців, чого частково досягли в квітні 1940 р..

Опозиційним до УНП був на Буковині український націоналістичний рух. У 1934 р. його учасники створили Організацію українських націоналістів Південно-західних українських земель. Основу організації складала молодь, яка протиставляла свою діяльність політичній роботі старшого покоління, чим викликала конфлікти між цими групами. Саме націоналісти поставили питання про побудову української Соборної держави та намагалися вести роботу з національного виховання українців Буковини, об'єднати всіх українців у Румунії.

Загалом всім політичним організаціям, що діяли та існували в умовах Румунії міжвоєнного періоду довелося зазнати періодів обмеження у діяльності, відносно демократичного розвитку суспільства, який однак привів до остаточної ліквідації всіх легальних політичних організацій та заборони нелегальних. В таких умовах важливим для українців Буковини було підтримання громадсько-культурного життя, яке досить активно використовувалося політичними діячами для досягнення мети.

Третій розділ "Громадсько-культурне життя українців Буковини міжвоєнного періоду" присвячено питанням румунізації українського населення Буковини через систему освітніх закладів, виступам протесту культурно-просвітницьких товариств спільно з мешканцями краю проти заходів уряду.

Захоплення королівською Румунією української частини Буковини створило умови для румунізації українського населення краю, що було частиною урядової національної політики. В її основу королівським урядом було покладено тезу про те, що українці на Буковині у більшості є рутенізованими румунами, що давало підстави уряду до проведення політики "рероманізації". В ході її здійснення до 1927 р. були закриті 217 українських початкових шкіл, німецькі школи, румунізовані середні освітні заклади, а в 1920 р. - Чернівецький університет. Політика румунізації навчальних закладів привела до зростання в них числа учнів та студентів румунів з Бессарабії та Старого королівства. Падіння числа українців серед тих, що отримували середню та вищу освіту пояснювалося не лише неможливістю здобути освіту, але й складністю отримати роботу в краї.

Заходи уряду в галузі освіти викликали не лише невдоволення населення краю, але і його протидію цим заходам. Так, у 1920 р. парламентські депутати К.Кракалія та Г.Григорович протестували проти введення екзаменів з румунської мови при вступі до середніх освітніх закладів, проти переслідування вчителів властями. Протягом 20-х років неодноразово відбувалися збори протесту громадськості проти румунізації шкіл, за відновлення шкіл для українців, німців, поляків краю з рідною мовою викладання. Вимоги стосовно освіти піднімалися рядом політичних партій, але носили вони здебільшого декларативний характер, бо в умовах Румунії досягти їх виконання було неможливо. В 1928-1929 рр. в українській частині Буковини розгорнувся рух за відновлення викладання української мови у початковій школі, але було досягнуто лише прийняття рішення про викладання кількох годин української мови в школах. У 1934 р. це розпорядження було скасовано і навіть звільнено зі служби 24 вчителів за незнання румунської мови.

Особливу роль відігравали в громадському житті українців краю культурно-просвітницькі товариства, однак свою діяльність у міжвоєнний період вони зуміли розгорнути лише в окремих містах та селах, оскільки цьому перешкождали розпорядження властей. Найбільшою була ця активність в 1929-1930 рр., коли завдяки заходам товариств "Руська Бесіда", "Українська Школа", "Жіноча Громада" було проведено численні заходи, засновано ряд читальне, кооперативів, аматорських хорів та театрів. В основному число членів у цих товариствах було незначним, а переслідування з боку властей знижували їх активність.

У молодіжному русі міжвоєнного періоду провідну роль відігравали румунські молодіжні організації. Лише в середині 30-х рр. мала місце спроба відродження діяльності "Пласту", але ця організація не змогла розгорнути широкої діяльності.

Студентський рух на Буковині був представлений численими організаціями, з яких першими відновили свою діяльність "Союз", "Православна Академія" та "Запороже" (1920 р.). В 1923 р. було відновлено діяльність товариства "Чорноморе", а в 1934 р. створено товариство "Залізник", яке стало легальною організацією українських націоналістів на Буковині. Особливістю українського студентського руху на Буковині було існування

товариств, які координували діяльність українських студентських товариств у Румунії. Ними були Комітет українських студентів на Буковині (1920-1924 рр.) та Спілка українських студентських організацій в Румунії (1929-1937 рр.). В березні 1937 р., після освистання студентами королівського гімну на шевченківському святі були заборонені українські студентські товариства. Вже в умовах тоталітарного режиму 24 жовтня 1938 р. були заборонені всі студентські національні товариства та створено Національний студентський фронт, що, безумовно, нанесло шкоду всьому студентському руху.

Значну роль в житті українців відігравало мистецьке життя. Так, в ряді українських сіл Буковини діяли театральні аматорські гуртки, яких в 1934 р. нараховувалося 80. У Чернівцях напівпрофесійний театр був представлений кількома труппами, які в 1934 р. об'єдналися у "Драматичну секцію при товаристві "Буковинський кобзар". Серед відомих українських акторів та режисерів були С.Терлецький, І.Дутка, І.Дудич. Немалу роль у відродженні українського театального та музичного життя на Буковині зіграли Ф.Лопатинська та К.Робачик, товариства "Буковинський кобзар" та "Руський міщанський хор". Своє мистецтво актори та співаки демонстрували мешканцям Чернівців та околиць в дні шевченківських свят, на влаштуваних концертах народних пісень, вечорах присвячених І.Франку, Лесі Українці, О.Кобилянській. Діяльність театальної трупі контролювалася властями, але в роки королівської диктатури лише театр та музичне мистецтво були вільними від надмірної лояльності до уряду.

Важливе значення у протистоянні румунізації українського населення Буковини мала українська періодика. Існували в краї видання чисто партійної спрямованості на зразок "Воля народа", "Робітник", "Хліборобська правда", "Хліборобське слово" та "Народна сила". Була і незалежна преса, така як "Рідний край", "Рада", "Час", хоча нерідко ці видання використовувалися для партійних потреб. Загалом періодичні видання відігравали роль з'єднувальної ланки для українців всієї Румунії, а газета "Самостійність" та журнал "Самостійна думка" були також носіями ідеї відродження української соборної держави.

Загалом українське громадсько-культурне життя міжвоєнного періоду перебувало в умовах постійного нагляду з боку властей, носило на собі відтінок політичної боротьби в країні і, не будучи достатньо стійким, занепало в умовах тоталітарного режиму.

У висновках підведено підсумки вивчення проблеми.

Захоплення Буковини королівською Румунією визначило подальшу долю краю, зміни в його економіці, політичному та культурному житті. Виступи проти окупації краю носили характер збройного опору в 1918 - 1919 рр. та змінилися в наступні роки, перейшовши в політичну сферу. Активність політичних партій значною мірою залежала від прихильності до їх програм електорату і погіршення матеріального становища населення, зокрема в час економічної кризи, використовувалося для завоювання прихильності до своєї діяльності лівими партіями.

Особливістю багатопартійної системи міжвоєнного періоду була наявність на Буковині організацій різних політичних партій на Буковині. До

групи румунських національних партій належали організації Націонал-ліберальної, Націонал-цараністської партій, які були головними супротивниками у боротьбі за владу. Існували організації невеликих партій та націоналістичних румунських організацій, але програмні положення всіх румунських партій стосувалися створення румунської мононаціональної унітарної держави. Організації партій лівого напрямку були представлені соціал-демократичними та комуністичними організаціями. Українські політичні організації поділялися на реформістську та націоналістичну, основним прагненням якої була участь у можливому створенні української самостійної держави.

Діяльність всіх партійних організацій змінювалася у відповідності до змін внутрішньої політики. Найнесприятливішими для діяльності більшості партій був період постійного стану облоги, коли найповніше розгорнули діяльність національні румунські партії. Період "обмеженої демократії" дав змогу більшості легальних та нелегальних організацій розширити свою діяльність, зміцнити організаційну структуру. Тривалість цього періоду була короткою і з приходом до влади націонал-ліберального уряду почалося поступове обмеження політичної активності багатьох організацій. Ці обмеження певним чином підготували ґрунт для проголошення в країні королівської диктатури - тоталітарного режиму з однопартійною системою, що змусило діячів українського реформістського руху шукати шляхів приєднання до системи.

Політичні партії, які добивалися певних успіхів в політичній сфері та мали достатнє представництво в адміністративних та законодавчих органах впливали певним чином на урядову політику та добивалися покращення умов діяльності ряду громадських організацій.

Тому, що діяльність окремих політичних партій переслідувалася, заборонялася чи обмежувалася поліцейськими властями, їх керівництво використовувало громадські організації, а саме кооперативні, культурно-просвітницькі, музичні, студентські та спортивні товариства для підтримання своєї діяльності, збереження керівного ядра, певного числа прихильників та для впливу на електорат.

В королівській Румунії використання політичними партіями громадських організацій ставило останні під контроль з боку поліцейських органів, що зумовлювало низьку активність членів товариств, особливо тих, що належали до осіб з певним соціальним становищем.

В умовах постійної румунізації українське театральне та музичне життя сприяли збереженню самобутності українців Буковини, а українська періодика відігравала роль не лише джерела інформації, але мала й просвітницьке та об'єднавче значення, даючи змогу українцям краю усвідомлювати свою належність до єдиного українського народу.

Актуальним завданням подальшої наукової розробки проблеми залишається вивчення політичного та громадського життя євреїв, поляків та німців міжвоєнного періоду, докладне ознайомлення з проблемами взаємовідносин національних політичних та громадських організацій на Буковині, встановлення зв'язків українських організацій на Буковині з політичними партіями та товариствами в Галичині, на Закарпатті та

українською еміграцією в Європі та Америці. Дослідження проблеми може сприяти введенню в науковий обіг нових документальних матеріалів з українських та зарубіжних архівів.

Основні результати дослідження викладені в таких публікаціях автора:

1. Піддубний І.А. Діяльність буковинської соціал-демократичної організації в перші повоєнні роки (1918-1920 рр.) // 3 історичного минулого Буковини: 36. наук. статей.- Чернівці, 1996. - С. 194 - 203.

2. Піддубний І.А. До питання про характер політичної орієнтації буковинців після завершення Першої світової війни // Матеріали III Міжнародної історико-краєзнавчої наукової конференції, присвяченої 120-річчю заснування Чернівецького університету (29 вересня - 1 жовтня 1995 р., Чернівці). - Чернівці: Рута, 1995. - С.64 -69.

3. Піддубний І. Українська преса румунського періоду на Буковині в 1918 - 1940 рр. // Наук. зап. / Музей історії міста Коломиї. - Коломия, 1995. - Т. 2. - С.41-45.

4. Піддубний І.А. Зв'язки Північної Буковини та Північної Бессарабії з Радянською Україною (1918-1940 рр.) // Молодежь и актуальные проблемы исторической науки. Тезисы общественно-политических чтений, посв. 70-летию комсомола Украины (7-9 июня 1989 г. г.Черновцы).- К., 1989.- С.171-173.

5. Піддубний І.А. Український театр на Буковині за часів румунської окупації // 50 років возз'єднання Північної Буковини і Хотинського повіту Бессарабії з Радянською Україною у складі СРСР. Тези доповідей та повідомлень обласної історико-краєзнавчої наукової конференції. (11-12 травня 1990 р., Чернівці). - Чернівці, 1990.- С.193-194.

6. Піддубний І.А. До "Перевороту на Буковині" // Молодь і актуальні проблеми історичної науки. Тези V суспільно-політичних читань (29-30 травня 1990 р. м.Київ).- Київ, 1990. - С.62-64.

7. Піддубний І.А. Буковина і брестський домовленості // 50 років возз'єднання Північної Буковини, Хотинського, Аккерманського та Ізмайльського повітів Бессарабії з Українською РСР. Тези доповідей республіканської наукової конференції. (22-24 листопада 1990 р., Чернівці).- Чернівці, 1990.- С.13-14.

8. Жалоба І.В., Піддубний І.А. Територіально-адміністративний устрій Буковини в кінці XVIII - першій половині XX ст. // До витоків назви краю Буковина. (600-річчя першої писемної згадки). Тези доповідей та повідомлень II Буковинської історико-краєзнавчої конференції (2-3 жовтня 1992 р., Чернівці).- Чернівці, 1992.- С.8-9.

9. Піддубний І.А. Радянська провінційна преса про події в Бессарабії та Буковині після Віденської конференції 1924 р. (На матеріалах газети "Червоний шлях") // До витоків назви краю Буковина. (600-річчя першої писемної згадки). Тези доповідей та повідомлень II Буковинської історико-краєзнавчої конференції (2-3 жовтня 1992 р., Чернівці).- Чернівці, 1992.- С. 76-77.

10. Піддубний І.А. Газета "Рідний Край" як джерело вивчення легітимістського руху // Проблеми збереження та відновлення історичної пам'яті: Третя наук. конф. з питань музеєзнавства та історичного краєзнавства (23-24 травня 1995 р.): Тези доповідей. (Під ред. Г.Й.Чернявського).- Харків: ХДІК,

1995.- С. 141-142.

• 11. Жалоба І.В., Піддубний І.А. З історії створення та діяльності музеїв на Буковині II половини XIX - I половини XX ст. (1856-1940) //Матеріали та тези наукової конференції до 130-річчя Житомирського краєзнавчого музею (11-13 жовтня 1995 р.).- Житомир, 1995.- С.42-44.

• 12. Піддубний І.А. Створення та організаційна структура українського музею народовідання //Матеріали та тези наукової конференції до 130-річчя Житомирського краєзнавчого музею (11-13 жовтня 1995 р.).- Житомир, 1995.- С. 52-53.

• 13. Піддубний І.А. Українські студентські товариства на Буковині міжвоєнного періоду //Буковина - мій рідний край. Історико-краєзнавча конференція молодих дослідників, студентів та науковців. Матеріали. - Чернівці: Прут, 1996.- С.28-29.

• 14. Піддубний І.А. До питання періодизації історії Північної Буковини міжвоєнного періоду //Матеріали Міжнародної наукової конференції "Відродження української державності і проблеми історії та культури" (13-16 травня 1996 р., Одеса).- Ч.1.- Одеса, 1996.- С.95-96.

Piddubny I.A. Social, political and cultural life of the Bukovinian Ukrainians during the interwar period (1918-1940).

The thesis for a scientific degree of candidate of History on speciality 07.00.01 - History of Ukraine, Chernivtsi State University, Chernivtsi, 1996.

The dissertation typescript under defence deals with the problems of the activities of the Bukovinian organizations of the political parties, Ukrainian cultural, youth, student and musical societies for gaining political positions of the Bukovinian Ukrainians and for protection them from the strengthening roumanization during the period under review.

Пиддубный И.А. Социально-политическая и культурная жизнь украинцев Буковины межвоенного периода (1918-1940 гг.).

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 - история Украины, Черновицкий государственный университет им. Ю.Федьковича, Черновцы, 1996.

Защищается рукопись диссертации, содержащей исследование проблем деятельности буковинских организаций политических партий, которые включали в свой состав украинцев, борьбу украинских культурно-просветительных, молодежных, студенческих и музыкальных обществ за завоевание политических прав украинцами Буковины и защиту украинского населения Буковины от растущей румынизации в исследуемый период.

Ключові слова: суспільно-політичне життя, Буковина, румунські національні партії, українські політичні організації, культурно-просвітницькі товариства, студентські товариства, мистецька діяльність.

Формат 60x84/16

Папір друкарський. Друк офсетний.

Ум.друк.арк. 1.Обл.-вид.арк.1,3.

Зам. Тираж 100 прим.

Друкарня видавництва "Рута"

Чернівецького державного університету

274012, Чернівці, вул. М.Коцюбинського, 2.

438918

AB 36.507

AB 36.507